

НАШ ЈЕЗИК

XXIV/4—5

**БЕОГРАД
1980.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIV (нова серија)

Св. 4—5

СА Д Р Ж А Ј

О аспектима семантичке анализе (ТАТЈАНА БАТИСИЋ) . . .	183—216
Гласовне промене у проклизи у српскохрватском језику на основу експерименталних истраживања (ЗОРКА КАШИЋ) . . .	217—246
О варијантама једне речи (БРАНИСЛАВ МИЛАНОВИЋ) . . .	247—260
О једном глаголу на -ати са двојаком основном презента (ПЕТАР БУКАНОВИЋ)	261—265
Стилистичке вриједности личног имена у прози Хасана Кикића (АСИМ ПЕЦО)	266—271
Двојаки облици глагола мрети/мријети (МИТАР ПЕШИКАН)	272—275
Одговор на једно питање (МИТАР ПЕШИКАН)	276—277
Регистар	279—291

О ЈЕДНОМ ГЛАГОЛУ НА *-ати* СА ДВОЈАКОМ ОСНОВОМ ПРЕЗЕНТА

Повод за писање овог чланка била је једна телевизијска еми-сија у којој је поменут глагол *шкакљати*. Он спада у глаголе са двојакном презентском основом. Рећи ћемо нешто у вези са тим.

О глаголима на *-ати* са двојакном презентском основом пи-сано је више пута. Једна докторска дисертација има за тему управо ове глаголе.¹ У тој тези изнесен је велики број глагола са променом сугласника у основи презентској. Глагол *шкакља-ти* не мења тај сугласник. Изнећемо своје запажање о томе на основу прегледаних речника и речничке грађе САНУ.

Глаголска реч *шкакљати* према Речнику МС значи „лаким, учесталим додирима дражити, голицати; изазивати надражаје чула.“² И у другим речницима налазимо сличне дефиниције.

У Вукову *Рјечнику* (1852) глагол *шкакљати* има у презенту *-ам*. Међутим, Вук ту глаголску реч упућује на *чкакљати*, *-ам*. Он има и *шкакљити*, које такође упућује на *чкакљити*.

Броз-Ивековићев речник има *шкакљати*, *-ам*, што се упу-ћује на одредницу *чкакљати*, а *шкакљити*, *-им* упућује се на *чкакљити*.

Бакотић у *Речнику српскохрватског књижевног језика* (Бео-град, 1936) има само *шкакљати*, *шкакљам*. Тако је и у Ристић-Кантргином *Речнику српскохрватског и немачког језика* (Бео-град, 1928), као и у *Речнику српског и немачког језика* (Пан-чево, 1895) Ђ. Поповића. Код њега нема глагола *шкакљити*, који се налази у Ристић-Кантргином речнику, али се ту, ра-зумљиво, упућује на *шкакљати*.

¹ Бранислав Милановић, *Глаголи на -ати са двојакном презентском основом*, Наш језик, књ. XIX, св. 2—3; књ. XXI, св. 1—2 и књ. XXII, св. 4—5.

² *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. VI, Матица српска, Нови Сад 1976.

У Рјечнику хрватскога или српскога језика ЈАЗУ *шкакљати* је међу глаголима са презентском основом на *-ā* и на *ē*: *шкакљам* и *шкакљем*. Облик *шкакљити*, *-м* упућује се на *шкакљати*, а као потврда наводи се пример: Наслања јој на рамена главу/ па је *шкакљи* брком испод врата (Ј. М а р ј а н о в и ћ).

У Српско-румунском речнику Раду Флоре дат је глагол *шкакљати* са презентом *шкакљем*.

Међутим, у најновијем (Матичином) речнику савременог књижевног језика није тако. У њему имамо само презент на *-ам*: *шкākљати*, *шкākљāм*, дакле глагол VI Белићеве врсте са *-ā-* у презентској основи, а са *-ā-* у инфинитивној.

У речнику Правописа (1960) нема глагола *шкакљати*, иако се s. v. *чкакљати* каже да то није правилно, него *шкакљати*.

Тако у речницима.

Навешћемо сада примере из речничке грађе САНУ. Најпре ћемо дати примере за облике од презентске основе *шкакља-*. То су:

— Башњ ме нешто *шкакља* да га искусимъ (Д. О б р а д о в и ћ); Шта си се ти узврпољио, Ђиро, ваљда те цепови *шкакљају* (П. П р е р а д о в и ћ); Чуло се... хихотање Лојзикино, баш као да је нешто *шкакља* (К. Ш. Ђ а л с к и); Нешто те граби за срце... *шкакља* (П. П е т р о в и ћ); Викао [би] да га око врата не *шкакљају* (Ј. Б а р к о в и ћ); Како га *шкакља* и голица по дебелој кожи длана (С. Б а т у ш и ћ); Прашина гризе кожу, *шкакља* у носу (А. К о в а ч е в и ћ); Као да нас нешто непрестано *шкакља* по тртици (И. Д о н ч е в и ћ); Одурна „магла“... коље очи, *шкакља* у грлу (В. Н а з о р); Другом се руком *шкакља* говече по непцу (А. В у к о в и ћ); *Шкакља* у подгрлцу жука (И. К о в а ч и ћ); У табанима нешто *шкакља* (С. К о л а р); Алај *шкакљаши* брковима (Б. Ђ о п и ћ).

Глагол *шкакљати* може имати и промену по обрасцу *сипати*, *сипљем* у презенту: *шкākљēm*, *шкākљēш*, *шкākљē*, *шкākљēмо*, *шкākљēте*, *шкākљū*. Приближно исту употребу имају облици овога глагола изведени од презентске основе на *-ē-*:

— Јевтини... наслов родољуба врло угодно *шкакље* осјетљиво ухо (А. Ш е н о а); Алкохол и ноћ *шкакљу* у месу (С. С. К р а њ ч е в и ћ); Ја замотрих да он... *шкакље* удовицу иза врата (С. М а т а в у љ); На фалернском... *вину* пливају латице... и *шкакљу* грло гордог триумвира (А. Г. М а т о ш); Много богатих људи... очиње живце... блиеском и разнобојношћу драгога камења *шкакљу* (Ђ. П и л а р); Рече... умилно... *шкакљући* је око њежнога вратића (Ђ. Т у р и ћ); Сишући крв *шкакљу* свјетину и њој то годи и рита се (Исти); Он ју *шкакље* по нози (М. Б е г о в и ћ); Грчи се од милоте, која ју *шкакље* (В. Н а з о р);

Воњ амонијака [и] ... запах дима угодно *ш**к**а**к**љ**у* слузнице (М. Крлежа); Ова уживања... голицају те и росно *ш**к**а**к**љ**у* (Н. Симић); Сваки га *ш**к**а**к**љ**е* на оному мјесту, гдје монарки највећма годи (А. Старчевић); И иглице многе *ш**к**а**к**љ**у* споре вене (Ј. П. Камов); А брк му *ш**к**а**к**љ**е* мило по лицу (Ј. Косор); Полако, Госпо... ер ће ко мислит да Вас ја *ш**к**а**к**љ**е*м (Л. Зоре); Доселић... узе да га *ш**к**а**к**љ**е* по носу и устима (М. Лалић).

Изложена грађа намеће нам два закључка:

1. У приближно истој мери се употребљавају облици глагола *ш**к**а**к**љ**ати* изведени од обе његове презентске основе (на *-ā-* и на *-ē-*).

2. Овај глагол се готово не налази код писаца из источних крајева наше језичке територије.³

Примери показују да и једни и други облици — и облици са презентском основом на *-ā-* и на *-ē-* — имају практично равноправну употребу у нашем књижевном језику. То значи да овај глагол треба укључити у оне глаголе на *-ати* чија је основа презента призната као двојака.

Неће бити сувишно навести овде запажање М. Пешикана — да је дистрибуција основа између *a/e-*раздела и *a/a-*раздела „веома непреврела.“⁴ На истом месту Пешикан констатује да је општи правац померање у корист *a/a-*раздела“. Ово, свакако, важи за већину ових глагола. Презентски облик *ш**к**а**к**љ**е*м показује у приличној мери жиљавост и не уступа место *a-*разделу.

Напред је речено да поред *ш**к**а**к**љ**ати* постоји и облик *ш**к**а**к**љ**ити*, *-и.м* (као *л**о**в**ити*, *-и.м*). Ево потврда за ту промену:

— Славна д'џлца свио *ш**к**а**к**љ**ѣ* грлца (С. Милутиновић); И поче... их *ш**к**а**к**љ**ити*, играти се с њима (С. Ћоровић); На авлији... га нијесу *ш**к**а**к**љ**иле* бухе као у соби (Исти); Лозово лишће [га] *ш**к**а**к**љ**и* по образу (Исти); Стаде је бибер по носу *ш**к**а**к**љ**ити* (Г. Авдаловић); Почне... ушмрцивати, као да га нешто у носу *ш**к**а**к**љ**и* (А. Мурадбеговић); Опојан воњ лијепи се за носнице, *ш**к**а**к**љ**и* гркљан (Н. Симић); Њега лагодно *ш**к**а**к**љ**и* угодна пријатност наложене просторије (Исти); Има оног уобичајеног... што *ш**к**а**к**љ**и* ноздрве и умртвљује удове (Исти); Како мило грију жиле, / Како слатко *ш**к**а**к**љ**и* крвца (С. С. Крањчевић); Дедте, *ш**к**а**к**љ**ите* нас и држите (Ц. Емин); И мирис *ш**к**а**к**љ**и* ноздрве (А. Намета); Знам добро, како би ме... *ш**к**а**к**љ**ила* и смијала се са мном (Ј. Р. Шантић); Сједи она тако, а вјетар је *ш**к**а**к**љ**и* по врату (И. Самоковлија); Врући зрак од пећи... *ш**к**а**к**љ**и* у носу (В. Габавић); При чија-

³ Наведени су сви примери из грађе узете из дела екавских писаца.

⁴ Митар Пешикан, *О класификацији српскохрватских глагола*, Зборник за филологију и лингвистику X, Матица српска, 1967, 103—111.

њу [перја] се ствара . . . прашина, која *шкакљи* у грлу и носу (Р. Ч о л а к о в и ћ).

Ове и сличне облике, судећи по грађи, имају само писци из западнијег дела територије српскохрватског језика, укључујући Босну и Херцеговину. Значење му је исто као и значење глагола *шкакљати*. (Од њега изведена глаголска именица гласи *шкакљење*.) Колико смо обавештени, у ијекавским говорима облик *шкакљити* је обичан као и *шкакљати*. С обзиром на то да га употребљавају и писци чије је језичко осећање сигурно, сматрамо да и том облику треба дати „право грађанства“ у књижевном језику.

Што се тиче изведеница од глагола *шкакљати* и *шкакљити*, можемо разликовати три групе:

— речи *шাকাљ*, *шакљац*, *шакљикати*, *шакљицање* представљају необичнија образовања, чија је употреба ређа него основних глагола;

— глаголске именице *шакљање* и *шкакљење* имају исту ширину употребе као и основни глаголи;

— међутим, придев *шакљив* и његове изведенице *шакљиво* и *шакљивост* представљају сасвим обичне речи и употребљавају се без регионалних ограничења која смо видели код глагола *шкакљати* и *шкакљити*.

Навешћемо неке глаголе који у општем делу испред наставка *-ати* имају сугласник + сонант љ: *макљати*, *сукљати*, *пртљати*, *брбљати*, *вршљати*, *петљати*, *мутљати*, *кашљати*, као и итеративни глаголи *скупљати*, *размишљати* и сл. Сви они, као што се види, имају презентску основу на *-а-*, са изузетком глагола *кашљати*, *кашљем*.

Глагол *шкакљати* интересантан је и због секвенце *шк*. Као првобитну треба претпоставити групу *ск* и основу *скък-*, од које је и *скъкџати*.⁵ Група *шк* потиче од *ск* и у речима *шкопити*, *шкроб*, *шкробљење*, *шкробити*, *шкрб*, *шкробут*, *шкроботати*, *шкриња* итд. Сугласник *ш* из ове секвенце често се африкатује и прелази у *ч*. Ова појава је карактеристична за неке народне говоре, нарочито у источним крајевима. Отуда имамо много речи у којима је *чк* < *шк* < *ск*: *чкља*, *чкљка*, *чкдла*, *чколдрица*, *чкодити* итд.

Скок у *Етимологијском рјечнику* наводи да за овај појам „постоје ономатопеје у свим језицима: лат. *titill(ic)are*, бут. *gǎdel*, *gǎdeličkat* > рум. *a gidili*, нем. *kitzeln*, фр. *chatouiller*.“ Данаас, међутим, не бисмо могли констатовати да је глагол *шкак-*

⁵ Петар Скок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*, књ. III, ЈАЗУ, Загреб 1973.

љати ономатопејског карактера. Може бити да је та реч некада била ономатопејске природе. Ако се, рецимо, *скък-* доводи у везу са гласовима које пушта неко кога шкакљу (као нпр. *цик-тати, сиктати* и сл.), онда бисмо могли говорити о ономатопеичности тога облика. Но то је питање порекла, а данас ми можемо говорити само о експресивном а не и ономатопејском карактеру глагола *шкакљати*.

Петар Ђукановић